

“BATIDAN GELEN YUĞURLAR (SARI UYGURLAR)” DESTANI ÜZERİNE I

RAHİLE DAVUT

Yuğurlar eski Uygurların bir bölümüdür. Onlar tarihte “Sarı Uygurlar” diye de adlandırılmıştır. Yuğurlar genellikle Kansu’daki Sunen Yuğur muhtar nahiyesinde yerleşmişlerdir. Sunen Yuğur muhtar nahiyesi Kansu eyaleti Hexi koridorundaki Qilian dağının kuzey kısmındaki dar, uzun belde yer almış olup, güney tarafı Qinghai eyaletine bağlı Qilian nahiyesi, Minyuan Huizu (Çin Müslüman) muhtar nahiyesi, kuzey tarafı Wuwei, Zhangye, Jiuquan, Jiayuguan, batı tarafı Sube Moğol muhtar nahiyesi, doğu tarafı Tianzhou Tibet muhtar nahiyesiyle bağlanır. Toplam yüzölçümü 20132 kilometre karedir. Ekonomisi hayvancılığa dayanır. Sunen nahiyesindeki Yuğurlar esasen Minghua, Dase, Kangle, Huangqing’den ibaret dört bölgeye dağılmış olup, nüfusu 8088 kadardır.

1953 yılında Sunen Yuğur muhtar nahiyesinin kuruluş arefesinde anlaşma neticesinde onların millet adı Çince ahenk tercümesine göre Yuğur (zengin, sağlam) diye adlandırılmıştır.

Ben 10 Kasım 1989’da Yuğurlar arasında folklor derlemeleri yaptım. O sırada Yuğurların “Batı Taraftan Geldi Yuğurlar”, yani Çince *Xizhou Hazhou* (Okunuşu: Şico Haco) destanını dinleme fırsatını buldum. (Aşağıda *Xizhou Hazhou* destanı diye alacağım). Bu destan Yuğurların büyük çapta doğuya göç etmelerini anlatmaktadır. Destanda Yuğurların asıl memleketi, göç sebepleri ve göç sırası çok canlı bir şekilde yansıtılmıştır. Destanın ezgisi çok duygulu olup acılı hislerle yoğurulmuştur.

Xizhou Hazhou destanını dinledikten sonra bende Yuğurların tarihi üzerinde araştırma merakı uyandı. Ancak zamanın kısıtlı olması nedeniyle söz konusu destanın mükemmel nüshasını toplama fırsatı bulamadım. Onun için bu yazıda Seyrangdanjing tarafından hazırlanan *Yuğurların Türküsü* adlı kitaptaki *Xizhou Hazhou* destanının daha mükemmel bir nüshasından istifade ettim.

Yuğurları oluşturan halklar hakkında söz açıldığında, âlimlerin çoğu onları eskiden Orkun nehri kıyılarında yaşayıp 9. yüzyılda batıya göç ederek Hexi ko-

ridoru bölgesinde yerleşen Hexi Uygurlarına dayandırırılar. Bu görüş *Yuğur Milleti, Yuğur Milletinin Genel Tarihi* gibi kitaplarda da yer almaktadır. Söz konusu kitaplarda Yuğurların doğuya göç etmesi üzerinde durulmuş ise de, sadece onlar Jiayuguan’ın dışından göçüp gelmişler şeklinde bir ifadeye yer verilmiş, ancak belirli bir yer gösterilmemiştir. Tarihi destan tarihinin kendisi olmasa da tarihin şahidi olarak bize kıymetli malzeme sağlar. Biz *Xizhou Hazhou* destanını o dönemdeki yazılı kayıtlarla mukayese edecek olursak, yukarıda bahsettiğimiz Yuğurlar hakkındaki görüşlerin yüzeysel olduğunu fark edebiliriz.

Biz önce Kansu bölgesine ilk göç eden, bugünkü Yuğurların ataları sanılan Hexi Uygurlarının durumunu gözden geçirelim:

Moğolistan çöllerinin kuzeyinde Kara Balgasun’u merkez edinerek güçlenen Uygur Hanlığı M.S. 840’tan sonra doğal felâket, dahilî ve hariç kavgalarla hızla zayıfladı. Çocan Kutluk Baga, Uygur Hanlığına bağlı Kırgız kabileleriyle birleşerek ordu sevk edip Uygur hanlık sarayına saldırdı. Sonuçta Uygur hanlığı yıkıldı. Bu nedenle Hakana bağlı on üç kabile, kabile lideri Üge’nin idaresinde güneye doğru inip Tang sülâlesinin tabiyetine girdi. Geri kalan kısmı vezir Paşa Tekin ve Pan Tekin önderliğinde üç kabile hâlinde batıya göç etti. Bunların biri Hexi koridoru etrafına göçüp geldi. İkinci kabile daha da batıya doğru yürüyüp Kumul, Turfan etrafına gelip Koco’yu merkez edinerek yerleşti. Üçüncü kabile Kaşgar ve Orta Asya’daki Karlukların bölgesine göçüp geldi.

Uygurların Hexi koridoruna göç eden kısmı bugünkü yer adıyla Kansu’nun Zhangye nahiyesi, Dunhuang nahiyesi, Tianshui nahiyesi, Jiuquan nahiyesi İhina (İcina?) nehri kıyısı gibi bölgelere yerleşmişler ve o dönemde Hexi Uygurları diye adlandırılmışlardır. Onlar önceleri Tibetlilerin kontrolü altında bulunmuşlardır. Sonra Ganzhou (bugünkü Zhangye)’yu merkez edininip güçlenerek M.S. 9. yüzyılda Ganzhou Uygurları diye de adlandırılmışlardır. Ganzhou Uygurları çok geniş coğrafyaya sahipti, “o dönemde onların nüfusu 300 binden fazla idi”¹. 9. yüzyılın başlarında Hetao etrafını ele geçiren Tangutlar baş kaldırdılar. Onlar Hexi koridorunun yönetimini almak için pek çok kez Hexi Uygurları-

1 Song Sülalesi Tarihi, C: 490, “Uygurlar Hakkında Kayıtlar”.

nın bölgesine saldırdılar. Ganzhou Uygur Hanlığı bu savaşlar nedeniyle güç kaybedince M.S. 1028'de Tangutlar tarafından ortadan kaldırıldı. Böylece 130 yıldan fazla (M.S. 872-1028) saltanat süren Ganzhou Uygurlarının hâkimiyetine son verildi. Ganzhou Uygur Hanlığı yıkıldıktan sonra Ganzhou Uygurları her tarafa dağıldılar. Bir kısmı Tibet Hanı Cüysilo'ya sığınıp göçebe hayvancılık hayatını devam ettirdiler. Bunların çoğu yavaş yavaş Tibetlileştiler. Diğer bir kısmı Tangutlara tâbi oldular. Onlar daha sonra Tangutların hududundaki Dangxiang, Tibet, Çinlilerin asimilasyonuna uğradılar. Diğer bir kısmı Dunhuang, Shazhou bölgesine giderek oradaki Uygurlarla birleştiler. Onlar tarihte Sarı Uygurlar diye adlandırıldılar.

Demek ki, yüzyıldan fazla hüküm süren Ganzhou Uygurları asırlarca devam eden maceralar sırasında az bir kısmı hariç, büyük bir kısmı diğer milletler arasında eriyip gitmişlerdir. Bu sebeple onlar bugünkü Yuğur milletinin esas külesini teşkil etmektedir şeklindeki görüş pek inandırıcı değildir. O zaman bugünkü Yuğurların esas külesini teşkil eden halklar kimlerdir?

Biz bu sorunun cevabını *Xizhou Hazhou* destanından ve o döneme ait tarihî kaynaklardan arayalım:

Destanın ilk mısralarında şöyle denmektedir:

Annelerin türküsünden öğrendik:

Yuğurlar gelmişler batı diyardan.

Çocuklar türküden öğrendi şunu:

Yuğurlar aradılar yeşil bir mekân.

Ming öy²de heybetli buda resimi,

Venfuşia, bir ılık güneşli mekân.

Giyiyorlar ayaklarına kısa bot onlar,

İz bırakır yollarda çarıklı net.

Yerliler bakıyorlar pencerelerden,

Yuğur'a getirirler bulgur ve yemek.

2 Buda tapınaklarının bulunduğu mağaralar.

Biz geldik sonunda kışlık kaleye,
Eski bir revakta çalar zil sesi.

Kabile lideri yalvardı gelip,
Saraya mektup sundu Suzhou'nun beyi.
Merhamet eyledi padişah Hongven,
Yuğur'a verildi Suzhou'nun şarkı.

Türkü ve masaldan anladım, Yuğur,
Bazidong bağrına geldi sonunda.
Bir yurt sahibi oldu Yuğurlar,
O bereketli Qilian dağlarında.

Destandan malûm olduğu üzere, onlar Xizhou'nun Hazhou'sundan gelmişlerdir. Şimdi biz *Xizhou Hazhou* denen tarihî yer adı üzerinde duralım:

Orkun vadisindeki Uygurlar 9. yüzyılın ortalarında batıya doğru göç ederken, onlardan Turfan ve Kumul etrafına gelip yerleşenler “Xizhou (batı aymak) Uygurları” diye adlandırılmışlardır. Hazhou ise Kara Koco, Koco denen ismin Yuğurcadaki telâffuzu olup o dönemdeki Xizhou Uygurlarının merkezi Koco (İdikut)'yu gösterir. Destanda yine onların Qianfudong, Vanfuxia, Bazidong gibi yerlerden geçerek Suzhou'ya gelip yerleştikleri anlatılmaktadır. Qianfudong, Vanfuxia bugünkü Dunhuang ve Xingxingxia (Şingsingsia) civarını, Bazidong ise bugünkü Qilian dağının kuzeyindeki Kara Müren nehri kıyılarını gösterir. Kışlık kale (Suzhou) ise bugünkü Jiuquan şehrini, “Kısa Botlu” yerliler ise Kansu'daki yerli Çinlileri gösterir.

Demek, *Xizhou Hazhou* destanı Turfan ve Kumrul Uygurlarının doğuya, yani Kansu bölgesine göçünü anlatan destandır.

Destanda Yuğurların göç etmesine sebep olan unsurun savaş ve din olduğu anlatılmaktadır. Savaşın sebebi şöyle anlatılmaktadır:

Annelerin türküsünden öğrendik:
Yuğurlar gelmişler batı diyardan.
Boylar güçlense yağıyor afet,
Başkaları kul eden ölür dayaktan.

Hangi kul istemez huzurlu hayatı,
Aksakal aklını oynatmış o an.
Kırıldı korumasız diğer milletler,
Cellâtların kılıcı çıkardı isyan.

Kabile üzerinden gitti bereket,
Tığ aldı Uygurlar kalktı ayağa.
Aksakalın getirdiği belâ ve afet,
Kulları sevk etti kanlı savaşa.

Sarardı çiçeği bu güzel yurdun,
Yok oldu güneşin parlak ışığı.
Kılıçların ucundan çıkan kıvılcım,
Çokluğu yıldıza benziyor tıpkı.

Oğlanlar canlarını eyledi feda,
Yüreğin sıcakıyla yandı topraklar.
Kadınların cesedi kan denizinde,
Soğumuş kucakta kaldı bovaklar (=bebekler).

Develerin sırtı batıp toprağa,
Atların tuynakları dayanmış göğe.
Yatıyor her yerde kırık kılıçlar,
Bu millet çalışılıyor yok edilmeye.

Mümkün değil vurmak yaysız kaplanı,
Devesiz yürümek olmaz hem çölde.
Yol bulunmaz gecede ışık olmadan,
Yuğurlar çaresiz yurttan göçmekte.

Destandaki Yuğurların doğuya göç etmesine sebep olan savaş hâdisesini bir de tarihî kaynaklardan arayalım:

12. yüzyılın sonlarında Moğol hükümdarları arasında çok şiddetli iktidar ve toprak kapma mücadelesi meydana gelmişti. 1275 yılında Moğol hükümdarı Duva komutasındaki 120 bin kişilik ordu İdikut Hanlığının merkezi Koco’yu kuşattı. İdikut Hanı Koçkar surlara dayanarak çok şiddetli direniş gösterdi. Duva Koçkar’ı teslim olmaya çağırduğunda Koçkar kesin bir şekilde “Ben bu şehirde doğdum, öleceksem burada öleceğim, ama asla teslim olmayacağım” diye cevap verdi. Kuşatma altı ay devam etti. Duva yine Koçkar’a “Eğer kızını verirsen askerlerimi geri çekeceğim, yoksa surlarını yıkacağım” diye mektup gönderdi. Sur içerisindeki halk Duva’nın isteğini öğrendikten sonra “Şehirde gıda tükendi, kuvvetimiz de kalmadı, eğer Duva tekrar saldırırsa hepimiz biteceğiz” diyerek üzüldü. Koçkar onlara “Ben nasıl kızım uğruna sizi ölüme göndereyim” diyerek onları teselli etti. O, halkı korumak için kendi kızını ipe surdan aşağı indirdi. Duva Koçkar’ın kızını aldıktan sonra askerlerini geri çekti.”³ Koco savaşından sonra İdikut Hanlığı iktisadî ve siyasî güç yönünden çok büyük kayba uğradı. Şehirde sürekli kalma imkânı olmadığından Koçkar evini, yurdunu bırakıp bir kısım halkı peşine alarak Kumul’a göç etti. Onlar göç ettikten sonra fazla geçmeden Moğol hükümdarı Kaydu’nun ordusu kuzeyden gelip Kumul’a saldırdılar. İdikut Hanı Koçkar savaşta öldürüldü. “Koçkar’ın oğlu Norın Tekin geri kalan Uygur ahalisini ve askerlerini arkasına alıp eskiden atalarının batıya göç ederken izlediği yolu takip ederek batıdan doğuya doğru yürüyüp sığınmak amacıyla Kansu’ya geldiler. Yuan sülâlesi hükûmeti onları Yongchang’a yerleştirdi”⁴ “Yongchang Kansu’nun kuzey doğusu, Liangzhou’nun kuzey batısında yer alan şehir idi. Uygurlar Yongchang’a göçüp gelmeden önce (M.S. 1295-1307. yılları arasında) bu bölgenin hükümdarı Cobetemur zorbalığı nedeniyle iktidardan uzaklaştırılıp kendi yerinden kovulmuştu.”⁵ Bu nedenle Uygurlar buraya yerleşerek huzurlu yaşama imkânına kavuştular. Yongchang bölgesi İdikut Uy-

3 “Koco Han Sülâlesinin Hizmet Abidesi”nden alındı.

4 “Batı Uygurlar Tarihi Üzerine Araştırmalar”, Enbu Jenfu, Çince, s. 94, Şincang Helk Neşriyatı.

5 “Yuan Sülâlesi Tarihi”, C: 63, “Coğrafya Hakkında Açıklamalar, Kuzeybatı Coğrafyasına İlavé”.

gurları için ideal bir yer idi. Çünkü bu yer onların aslî memleketiyle coğrafi olarak bağlanmakla kalmayıp, Yongchang'ın kuzeybatısı onlarla soydaş olan Ganzhou Uygurları ve Shazhou Uygurlarının meskeni idi.” Yuan sülâlesinin 7. yılında Duva'nın ordusu Beşbalık'a saldırdığı zaman, bir uygur kabilesi Beşbalık'ın doğu kısmından bu civara göçüp gelmişti.”⁶ Yuan Wuzong (M.S. 1308-1311) döneminde Niuren Tekin bir emirle Tibet'ten geri çağırıldıktan sonra, ona resmî “İdikut” unvanı verilip altın mühür teslim edilmiştir. Bu konu *Yuan Sülâlesi Tarihi*'nde şöyle kaydedilmiştir: “Onun hanlık mühürü iç vilâyetler için kullanılır, İdikutluk mühürü Uygurlar bölgesinde kullanılır”. Demek, o zaman Niuren Tekin'in hanlık sarayı hâlâ Yongchang'da olup, o Uygurların bölgesindeki (Koco'daki) işleri uzaktan yönetiyordu. Daha sonra Niuren Tekin'in oğlu Temur Buğa'ya da “Koco İdikutu” unvanı verilmiştir. Onlar daimî olarak Yongchang'da oturduğundan Uygurların bölgesindeki işlere bakamamışlar, sadece sözde han olarak kalmışlardır.

Yongchang'a göç eden Uygurlar uzun süre kendi kültürünü muhafaza edip, kendi tarihini hatırlayagelmişlerdir. “İdikut Abidesi”, işte bunun ispatıdır. Bu abide, 1933 yılında Kaochang köyünün Abide Çayı denen yerde bulunmuştu, şimdi Kansu eyaletine bağlı Wuvei nahiyesinin antik eserleri koruma dairesinde muhafaza edilmekte. “İdikut Abidesi”nin muhafaza edilen eski Uygur yazısıyla yazılmış metninde İdikut'tan iç bölgelere göç eden Uygurların tarihi yansıtılmaktadır. Göç sebebi ve yerleştikleri yerler *Xizhou Hazhou* destanındaki ayrıntılarla esasen aynıdır.

Şimdi Uygurların doğuya göç etmesine neden olan din faktörünü gözden geçirelim:

Destanda şöyle anlatılmaktadır:

Mumlar hiç sönmez tapınaklarda,
Rahipler oturur bağlayıp eller.
Sancaklar dalgalanır her tarafta,
Kulların dilinde destan çift eller.

6 “Yuan Sülâlesi Tarihi”, C: 124, “Kara Ağaç Büro Tercümehanı”.

Dizlenip yalvarır Tanrıya rahip,
 Tapınak zilleri hüznü çalar.
 Kavime el uzatta veba ilâhî,
 Hedef oldu avcıya bu tapınaklar.

Kapıya takıldı ev kadar kilit,
 Kumlara gömüldü mukaddes kitap.
 Sancaklar dalgalanır ılgınlar ara
 Açan çiçekleri tozup artarak,

Gidelim horlanan yurdu bırakıp,
 Gidelim bu kanlı cennetten uzak.

Yukarıdaki ifadeler o dönemin tarihini çok canlı ve sembolik bir şekilde yansıtmaktadır. Tarihî yazılı kaynaklardan malûm olduğu üzere, Turfan eskiden Buda dininin en büyük merkezlerinden biri olmuştur. Buda dini Uygurların hâkim dini olup, Buda rahipleri Uygur yönetim tabakasının siyasî faaliyetlerine katılmışlardır. Onlar hakanın özel temsilcisi olarak çalışmışlardır. Tapınaklar elçilerin ağırlandığı misafirhane olmuştur. Moğol hâkimiyetinin ilk yıllarında Şincang (Doğu Türkistan) bölgesindeki muhtelif dinlerin serbest bırakılması eğilimi görülmüştür. Böylece Uygur bölgesinde çeşitli dinlerin rekabeti durumu ortaya çıkmıştır. Bu rekabette İslâm dini gittikçe güç kazanıp diğer dinleri dışlamıştır. Sonuçta Buda dini sadece Turfan ve onun doğusundaki bölgelerde yaşama şansına sahip olabilmıştır. Karahanlılar İslâm dinini kabul ettikten sonra etrafındaki yabancı din mensuplarına karşı gaza savaşı yapmışlardır. Buda dinine inanan Beşbalık Uygurları (Cimsar, Turfan Uygurları) Karahanlıların dini düşmanı ve azılı rakipleri idiler. Kaşgarlı Mahmud'un naklettiği bir şiirde o dönemdeki hâdise şöyle tasvir edilmektedir:

Sel gibi aktık,
 Kentlerin üzerine çıktık,
 Tapınakları yıktık,
 Üzerine pisledik. (*Divanü Lûgat'it Türk*, 1. cilt, s. 448)

Moğol İmparatorluğunun orta dönemlerine gelindiğinde pek çok Müslüman imparatorluğun devlet işlerinde görev aldığı için Moğol yönetimi din meselesinde belirli ölçüde yumuşama eğilimi göstermeye başladı. Bu eğilim 1252 yılındaki Salındı Tekin olayında açıkça görülmüştü: “Salındı Tekin Barçuk Art Tekin’in oğlu olup, babasının yerine Koco İdikutu” olmuştu. Olay meydana geldiği zaman Salında Tekin Moğol İmparatorluğunun merkezi Karakurum’da Mönke’nin tahta oturma törenine katılıyordu. Onun bir hizmetçisi (aile hizmetçisi) möke’nin Beşbalık’taki özel elçisi Seyfettin’e (o Müslüman idi) “Koco İdikutu bir cuma günü Beşbalık ve Koco’daki Müslümanları yok etmek istiyor” diye şikâyet etmiştir. İlk soruşturmada Salındı böyle bir niyette olmadığına ısrar etmiş, ancak uzun sıkıştırmalardan sonra çaresiz iftirayı üzerine almak zorunda kalmıştır. 1252 yılında Salındı Tekin Beşbalık’a getirilip bir cuma günü kardeşi Ükinçe Tekin tarafından beli kesilerek idam edilmiştir.”⁷

Salındı Tekin olayı şunu gösteriyor ki, imparatorluğun orta dönemlerinde Moğol yönetimi açıkça İslâm dini tarafını tutmaya başlamıştır. Müslümanlar Moğol hâkimiyetinin gücünden istifade ederek diğer dinleri dışlamış, temizlemiş ve Turfan’da üstünlüğü elde etmeye başlamışlardır. Koco Uygurlarının dini de *Divanü Lûgat’it Türk*’te anlatıldığı gibi çok acılı bir kadere maruz kalmıştır. Bu hâdisler de 13. yüzyılda, yani Uygurların doğuya göçü döneminde meydana gelmiştir.

Yani, şehir ve sarayları savaşta yıkılan, inançları ayaklar altına alınan Turfan, Kumul Uygurları yabancı dindekilere boyun eğmeyi istemeyerek, evini yurdunu bırakıp doğuya göç edip Jiayuguan’dan içeri girip yerleşmişlerdir. *Xizhou Hazhou* destanı yukarıdaki tarihf gerçeği edebî yönden canlı bir şekilde yansıtmaktadır. Turfan, Kumul Uygurlarının Kansu bölgesine göçü sonra da devam etmiştir.

15. yüzyılın sonu ve 16. yüzyılın başlarında Müslüman olan Turfan Hanlığı gittikçe güçlenip Ming sülâlesinden Kumul’u istemiştir. 1472 yılında Çağatay evlâtlarından Sultan Ali büyük bir orduyla Kumul’a saldırmıştır. Ming sülâlesi

7 Liu Jixao, *Uygur Tarihi*, C:1, s. 512.

savaşta yenilgiye uğrayıp Kumul’u Turfan Hanına bırakmıştır. Turfan Hanlığı büyük askerî kuvvetle doğuya yürüyüp Jiayuguan’dan içeriye doğru girmiştir. İşte bu dönemde savaştan bıkan ve zarar gören Kumul ahalisinin bir kısmı ardı ardına Kansu bölgesine göç etmiştir. Sadece 1524 yılında Hexi koridoruna göç eden Kumul ahalisi binden fazla idi. Bu konuyla ilgili kayıtlar *Ming Sülâlesi Dönemindeki Kumul, Turfan Materyalleri Mecmuası* ve *Tarih-i Raşidi* adlı kitaplarda bulunmaktadır. Sovyetler Birliği’nin âlimi Malov, Yuğur dili için “Bugüne kadar yaşayan eski Türk dili”⁸ demiştir. Ancak Yuğur dilini daha dikkatle inceleyerek olursak, onda çağdaş Uygur diline ait pek çok özellik ve kelimenin bulunduğu görürüz. Bilhassa onların dilinde saklanan Kumul, Turfan ağzına özgü ifadeler hayret vericidir. Meselâ, Yuğur kadınları bir işe hayran kaldığı ve şaşırdığı zaman bugünkü Turfanlılar gibi “atta...m” derler. Ayrıca “ni butti, ni deydu” (Ne oldu?, ne dedi?) gibi Kumul ağzına özgü ifadelere de onların dilinde sık sık rastlanır. Meselâ, “O kişi ne diyor?” cümlesini “O kisi ne deydu?” şeklinde söylerler.

Turfan, Kumul Uygurlarından başka 15. yüzyılın sonu ve 16. yüzyılın başlarında “Sarı Uygur” diye adlandırılan Uygurlar da Kansu’nun içerilerine gelip yerleşmişlerdir. Sarı Uygurlar, Kansu Uygur Hanlığı yıkıldıktan sonra Dunhuang civarına göç eden Uygurların evlâdı olup, onlar tarihte Shazhou Uygurları diye de adlandırılmışlardır. Sarı Uygurların yurdu tarihî kaynaklara göre “Dunhuang’ın güneyi, Saydam Ovası’nın kuzeyi, bugünkü Lopnor, Çarkılık’ın güney doğusuna rast gelir.”⁹ 15. yüzyılın sonunda Sarı Uygurların memleketi de Turfan Çağatay Hanlığının sürekli saldırısına uğramıştır. Bu nedenle Sarı Uygurlar Ming sülâlesinin Kansu’daki yöneticisinden iç bölgelere doğru göç etme talebinde bulunmuşlardır. Onlar Çinghua yönetiminin ortalarında (M.S. 1465-1487), Chengde yönetiminin ortalarında (M.S. 1506-1521) ve Jingde yönetiminin 8. yılında (M.S. 1513) ardı ardına göç edip Suzhou (bugünkü Jiuquan) civarına ve Ganzhou (bugünkü Zhangye)’nin kuzeyindeki dağlık bölgelere yerleşmişlerdir.”¹⁰

8 Baskakov, *Türk Dillerinin Tasnif Meselesi*, 1958, Çince Neşri, s. 27-30.

9 Liu Yitang, *Uygurlar Üzerine Araştırma*, Çince, s. 193.

10 *Ming Sülâlesi Tarihi*, C: 330.

Bu göçlerle ilgili rivayetler Yuğurlar arasında bugüne kadar muhafaza edilmiştir. Bazı kimselerin *Xizhou Hazhou* destanı Sarı Uygurların göçünü anlatır şeklindeki yanlış değerlendirmeleri de bundan dolayıdır.

Bütün bunlardan şu neticeyi çıkarabiliriz ki, bugünkü Kansu eyaletindeki Yuğur milleti Ganzhou Hanlığı yıkıldıktan sonra kalan Uygurlar ile Yuan döneminde ve Ming sülâlesi döneminde doğuya göç eden Turfan, Kumul Uygurları ve Ming sülâlesi döneminde doğuya göç eden Shazhou Uygurları (Sarı Uygurlar)'nın Kansu bölgesinde birbirleriyle kaynaşmalarından meydana gelmiştir. Özellikle 13. yüzyılın 60'lı yıllarından 16. yüzyılın başlarına kadar olan üç yüzyıllık dönem Yuğurların teşekkül etmesinde önemli dönem sayılır.

AKT. ALIMCAN İNAYET